

Валентина Бшарівна КІЗЛЯР,

аспірант Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
lawyer.isaeva@gmail.com

УДК 347(477)

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ»

Сьогодні суспільство перебуває на новій історичній фазі розвитку, яка ґрунтується на інформації, де вирішальну роль відіграють інформаційні технології, а виробництво та використання інформації є основним способом діяльності в усіх сферах суспільства. Інформаційна діяльність поширилась як на сфери, які існували в суспільстві (політичну, економічну, соціальну, науково-технічну, міжнародну тощо), так і на сфери, виникнення яких є наслідком цієї діяльності, — це сфера інформаційних технологій та кіберсфера. Інформаційний вплив на державу, суспільство, громадянина зараз є ефективнішим, ніж політичний, економічний, і навіть військовий. Інформація стає реальною, майже фізично відчутною силою. Категорія «інформація» є одним з найважливіших факторів системи суспільних відносин і є основою виникнення та функціонування окремої групи цих відносин — інформаційних відносин. Сфера інформаційних відносин на сьогодні не лише є однією з найважливіших сфер будь-якого суспільства, але й інформаційні відносини стали невід'ємною частиною будь-якої сфери життєдіяльності людини. Узагальнивши різні підходи науковців до визначення інформаційних відносин, можемо зробити висновок, що, зважаючи на новизну і недослідженість цих відносин, прослідковується два діаметрально різних підходи до цього питання. Однак, на нашу думку, представники обох підходів припускаються спільної помилки, а саме: вони не враховують,

що, на відміну від інших суспільних відносин, які існують лише в реальному вимірі, інформаційні відносини існують як у реальному, так і в віртуальному просторі. Інформаційно-віртуальні відносини — це новий вид інформаційних відносин як суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються щодо обігу інформації в кіберпросторі. Невід’ємною частиною інформаційно-віртуальних відносин потрібно визначати відносини, які безпосередньо не стосуються руху інформації, однак саме вони формують оптимальні умови для інформаційного спілкування як процесу передавання та отримання інформації. Саме відносини стосовно кіберкультури, кіберморалі та кіберосвіти можуть забезпечити цивілізований розвиток інформаційно-віртуальних відносин.

Ключові слова: інформаційні відносини, інформаційна сфера, віртуальні інформаційні відносини.

Суспільство як організована сукупність людей, а саме його існування і розвиток, не можливе без обміну інформацією в різних її прояхах. Розвиток суспільства спричинив збільшення глобального потоку інформації та необхідності збереження та обміну нею.

Сьогодні суспільство перебуває на новій історичній фазі розвитку, яка ґрунтується на інформації, де вирішальну роль відіграють інформаційні технології, а виробництво та використання інформації є основним способом діяльності в усіх сферах суспільства. Основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації в різних інформаційних середовищах. Інформаційна діяльність поширилась як на сфери, які існували в суспільстві (політичну, економічну, соціальну, науково-технічну, міжнародну тощо), так і на сфери, виникнення яких є наслідком цієї діяльності, — це сфера інформаційних технологій та кіберсфера.

Сфера інформаційних відносин на сьогодні не лише є однією з найважливіших сфер будь-якого суспільства, але й інформаційні відносини стали невід’ємною частиною будь-якої сфери життєдіяльності людини. Саме така значимість та поширеність цих відносин викликала необхідність перегляду їх змісту, а також переосмислення складових елементів поняття «інформаційні відносин».

Останнім часом питання інформаційних відносин досить часто є предметом розгляду науковців, а саме: слід відзначити наукові праці І. В. Арістової, О. А. Баранова, К. І. Белякова, В. М. Брижко, С. Г. Гордієнко, М. І. Дімчогло, О. Г. Додонова, І. Б. Жияєва, Д. Є. Іванова, Р. А. Калюжного, О. В. Кохановської, Л. П. Коваленко, В. А. Ліпкана, О. В. Олійника, М. Я. Швеця, В. С. Цимбалюка та інших.

Метою статті є дослідження теоретичних підходів до сутності та змісту поняття «інформаційні відносини», а також визначення та характеристика його складових.

Існує підхід, за яким визначення інформаційних відносин законодавчо закріплене в Законі України «Про інформацію», в якому визначається, що він регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Мотивуючи саме цим Д. О. Перов [1, с. 213] робить висновок, що мова йде про інформаційні відносини. Однак погодитись з цим твердженням не можна, бо автор здійснює підміну понять, а саме «інформаційні відносини» та «інформаційні правовідносини». Коли ми вказуємо на законодавче визначення певного виду відносин то ведемо мову не просто про відносини, а про правовідносини.

Дуже часто розкриваючи зміст інформаційних відносин, використовують поняття інформаційної сфери. Так, Д. Є. Іванов у своєму дисертаційному дослідженні стверджує, що інформаційні відносини відображають відповідні відносини в інформаційній сфері [2, с. 15–16].

У підручнику «Інформаційне право України» О. А. Баранов, формуєчи акт кодифікування інформаційного законодавства, а саме Інформаційний кодекс України використовує поняття інформаційна сфера в розумінні сфери суспільних відносин, де інформаційне законодавство гарантує і захищає права й інтереси відповідних суб'єктів [3, с. 263–269].

А. Гевлич щодо цих відносин вказує, що вони «виникають з приводу реалізації основних інформаційних прав і інтересів громадян України, інтересів суспільства і держави в інформаційній сфері» [4, с. 9–15].

З цим поглядом важко погодитись, бо, незважаючи на те, що інформаційна сфера — це особлива сфера, утворена інформаційними потоками й інформаційними процесами, яка становить собою сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збирання, формування, розповсюдження й використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому [5], вона не охоплює всі прояви інформаційних відносин. Так поза її межами, до прикладу, залишаються відносини, де інформація виступає як предмет договору, тобто як товар.

Д. Ю. Шпенюк стверджує, що інформаційна сфера є сукупністю інформації, інформаційної інфраструктури та інформаційних правовідносин, що виникають при цьому [6, с. 12]. Тобто автор відносить до складових інформаційної сфери інформацію, технології та ті відносини в цій сфері, що унормовані законодавством. Вважаємо, що цей підхід не є достатньо обґрунтованим бо зводить інформаційні відносини лише до інформаційних правовідносин та залишає поза увагою як неунормовані законодавством відносини стосовно інформації, так і ті, що потребують правового регулювання. Так, до прикладу, інформаційні відносини, що регулюються ненормативним джерелом, а саме Єдиними правилами розгляду спорів про доменні імена.

У зв'язку зі швидким розвитком мережі Інтернет, з'явилась велика кількість веб-сайтів кожен з яких має власну назву — домен-

не ім'я (домен). Домен забезпечує ідентифікацію Інтернет — ресурсу у всесвітній інформаційній мережі. Використання наближеного або ідентичного доменного імені (назви веб-сайту) спричиняє виникнення доменного спору між власниками подібних доменних імен.

Порядок вирішення доменних спорів в законодавстві України відсутній. Також немає уніфікованого правового регулювання вирішення таких спорів у країнах ЄС та у світі загалом. Це зумовлено безкордонністю Інтернету, а також тим, що адміністрування адресного простору мережі Інтернет здійснюється недержавними організаціями, які керуються власними правилами та принципами [7].

Єдині правила розгляду спорів про доменні імена схвалені Корпорацією з управління доменами і IP-адресами (англ. — *Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN)* [8] та почали діяти з 1 грудня 1999 р., дія яких забезпечується шляхом обов'язкового вклучення адміністратором домену до договору на надання доменного імені, а також інші різного роду правила, установлені адміністраторами конкретних доменів.

Інший підхід до визначення інформаційної сфери в авторів підручника «Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції». Так, В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський, акцентуючи увагу на тому, що в національному законодавстві не легалізовано поняття «інформаційна сфера», вони вважають, що нині як на побутовому, так і на науковому рівні інформаційна сфера розглядається як така, що формується та розвивається під час інформаційної діяльності [9]. Згідно з ст. 12 Закону України «Про інформацію» [10] від 2 жовтня 1992 р., «інформаційна діяльність — це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави».

Не можна погодитись з логікою даних авторів які дають визначення інформаційної сфери за принципом аналогії. Вони стверджують, що «особливістю розвитку сучасного суспільства є збільшення ролі інформаційної сфери в житті людини, а відповідно й інформаційної діяльності... А оскільки основні види інформаційної діяльності: отримання, використання, поширення та зберігання інформації», то така діяльність і складає інформаційну сферу.

Це визначення тягне за собою більше запитань, ніж дає відповідей, і є ще одним підтвердженням того, що відсутність чіткого понятійного апарату спричиняє можливість вільного трактування суті певних категорій.

Є автори, які користуються поняттями «інформаційна сфера» і «інформація» як рівнозначними, підміняючи одне поняття іншим. Наприклад, О. А. Баранов в своїй монографії «Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика» [11, с. 8] в параграфі «Поняття інформаційної сфери та її складові» навіть не зупиняється на визначенні дефініції «інформаційна сфера», а зразу переходить до змісту поняття «інформація». Погодитись з цим підходом не можна. Так, інформаційна сфера — це сфера обігу інформації,

яка включає сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збирання, формування, розповсюдження і використання інформації, однак зводити її лише до інформації як такої вважаємо не коректним.

Крім того, на сьогодні сама суть поняття «інформаційна сфера» та дотичних їй понять «інформаційний простір», «інформаційне середовище» досить мало дослідженні. Наприклад, наведемо кілька визначень цих дефініцій з електронної енциклопедії.

«Інформаційний простір є сферою діяльності окремих людей, професійних груп, суб'єктів державного управління, економічних і політичних відносин і т.п. Тобто фактично будь-якого суб'єкта діяльності, що здійснює таку діяльність цілком або частково з використанням можливостей сучасних інформаційних технологій.

В інформаціологічному аспекті розуміння терміна «інформаційний простір» базується на визначенні інформаційної сфери. «Інформаційна сфера — кінцевий обсяг осмисленого інформаційного простору; сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють збір, формування, розповсюдження і використання інформації, а також системи регулювання громадських відносин, що виникають при цьому; сфера діяльності суб'єктів, пов'язана зі створенням, перетворенням і споживанням інформації; сукупність інформаційних ресурсів, системи формування, поширення і використання інформації, інформаційної інфраструктури; суспільних відносин, що складаються у зв'язку з формуванням, передачею, розповсюдженням і збереженням інформації, обміном інформацією всередині суспільства; сукупність суб'єктів права, які здійснюють інформаційну діяльність, об'єктів права, щодо яких або в зв'язку з якими ця діяльність здійснюється, і соціальних відносин, регульованих правом або підлягають правовому регулюванню» [12].

Ця цитата дає розуміння того, наскільки по-різному трактують ці поняття. Інформаційну сферу визначають як «сукупність інформації та інформаційної інфраструктури», як «сферу діяльності суб'єктів», як «сукупність інформаційних ресурсів», як «вид суспільних відносин», як «сукупність суб'єктів права» та ін. Крім того, є визначення, де пов'язуються або прирівнюються поняття «інформаційна сфера», «інформаційний простір», «інформаційне середовище». Зважаючи на відсутність законодавчого закріплення та теоретично доведеного змісту цих дефініцій, вважаємо використання їх для формування визначення інформаційних відносин недоречним. Кожна дефініція, аби бути аксіомою, потребує наявності у своєму змісті лише незаперечних понять. Саме тому визначення інформаційних відносин через призму інформаційної сфери (простору, середовища) вважаємо теоретично не обґрунтованими та неповними.

О. В. Кохановська, аналізуючи визначення українських фахівців у галузі інформаційного права, формулює поняття інформаційних відносин, як відносин, які виникають у всіх сферах життя і діяльності людини, суспільства і держави при одержанні, використан-

ні, поширенні та зберіганні інформації [13, с. 94]. Це визначення також вважаємо неповним. З появою та отриманням доступу до світової системи Інтернет питання пошуку, отримання, обміну та зберігання інформації значно спростилося. Така легкодоступність інформації призвела до можливості незаконного використання, підміни, оприлюднення певної інформації без дозволу її власника, що веде до негативних наслідків. У зв'язку з цими процесами виникла необхідність в обмеженні доступу та захисті певної інформації. Саме тому, на наше переконання, інформаційні відносини повинні включати в себе і відносини з приводу захисту інформації.

Узагальнивши різні підходи науковців до визначення інформаційних відносин, можемо зробити висновок, що, зважаючи на новизну і недослідженість цих відносин прослідковується два діаметрально різних підходи до цього питання. Одні дослідники намагаються об'єднати в категорії інформаційні відносини певні елементи які різняться з класичним розумінням відносин. Так, досліджуючи класифікацію інформаційних правовідносин, В. С. Цимбалюк стверджує, що це відносини із застосуванням різних технологій об'єктивізації через засоби, способи, методи її створення, відтворення, обробки, поширення (передаванням, транспортування, доставку), пошук, одержання (доступу, отримання), перетворення (компіляції, реміксування), зберігання (архівування), документування, знищення (утилізація) у всіх сферах життєдіяльності людей, на певних носіях фіксації (паперових, електронних тощо), у конкретному вигляді (формі), застосуванні відповідних технологій комунікації (спілкування) [14, с. 6, 14].

Інші автори намагаються сформулювати поняття інформаційних відносин чітко із загальноприйнятим класичним шаблоном визначення будь-яких суспільних відносин. Інформаційні відносини — суспільні відносини, які виникають при збиранні, одержанні, зберіганні, використанні, поширенні та захисту (охороні) інформації [15].

Однак, на нашу думку, представники обох підходів припускаються спільної помилки, а саме, вони не враховують, що на відміну від інших суспільних відносин, які існують лише в реальному вимірі, інформаційні відносини існують як у реальному, так і в віртуальному просторі.

На сьогодні майже вся інформація в різних сферах суспільного життя інтегрується в глобальне інформаційне середовище. Цей процес набув загальнодержавних масштабів. Прикладом інформаційної інтеграції є запровадження обов'язкового електронного документообігу, надання адміністративних послуг з віддаленим доступом, функціонування систем інформації освітніх процесів та інше.

Результатом цього є відносини, які виникають, змінюються і припиняються стосовно інформації в кіберпросторі між кіберсуб'єктами.

Законодавство України визначає: «Кіберпростір — як середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та за-

безпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних» [16].

Отже, це дає можливість нам стверджувати, що держава на законодавчому рівні визнала наявність суспільних відносин стосовно інформації, які функціонують не в реальному, а в віртуальному просторі.

Якщо співставити інформаційні відносини, що існують лише в реальному просторі та інформаційні відносини, що пов'язані чи повністю функціонують в кіберпросторі то перевага однозначно буде за останніми. З кожним роком кількість інформаційних відносин в кіберпросторі буде збільшуватись, бо вони дають можливість учасникам не тільки миттєвого доступу до необхідної інформації, не лише збільшують можливості збереження будь-якого об'єму інформації але й дають можливість створювати нові інформаційні ресурси в мережі.

Однією з найбільших комунікаційних систем кіберпростору є мережа Інтернет. Особливістю цього нового інформаційного простору є те, що він має глобальний, міжнародний характер, у якому функціонують комунікаційні системи із загальним доступом до них. Потрібно враховувати, що сам по собі Інтернет, як технологічна мережа, не має єдиного власника чи розпорядника, а також не є єдиною організаційною структурою і тому не може бути об'єктом права. Інтернет, будучи цифровим середовищем, лише є «транспортним коридором» для обігу інформації відносно якої і виникають інформаційні відносини в мережі. Крім того, не всі відносини в мережі Інтернет є інформаційними відносинами.

Інтернет — це автоматизована інформаційна система, що складається з транскордонних інформаційно-телекомунікаційних мереж і розподілених у них інформаційних ресурсів як запасів знань [17]. Саме тому можна виділити технічну і інформаційну складову Інтернет відносин. Відповідно складовою частиною інформаційних відносин потрібно вважати відносини в мережі Інтернет, що мають інформаційну наповненість і є інформаційно-віртуальними відносинами.

Інформаційно-віртуальні відносини — це новий вид інформаційних відносин як суспільні відносини, що виникають, змінюються і припиняються стосовно обігу інформації в кіберпросторі.

Принциповим також є існування інформаційно-віртуальних відносин не лише в кіберпросторі але й між кіберсуб'єктами (тобто анонімними суб'єктами в віртуальному просторі). Прикладом таких віртуальних інформаційних відносин можуть бути відносини щодо криптовалют. Ігнорування наявності таких відносин, на сьогодні, неможливе так само як і визнання їх реальними відносинами.

Крім того, невід'ємною частиною інформаційно-віртуальних відносин потрібно визнавати відносини, які безпосередньо не стосуються руху інформації, однак саме вони формують оптимальні умови для інформаційного спілкування як процесу передання та отримання інформації. Саме відносини стосовно кіберкультури, кіберморалі та кі-

беросвіти можуть забезпечити цивілізований розвиток інформаційно-віртуальних відносин.

Складовою частиною інформаційно-віртуальних відносин в обов'язковому порядку є відносини, що забезпечують охорону і захист даних відносин, а саме відносини кібербезпеки (як стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці у кіберпросторі [16] п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України») та кіберзахисту (сукупності організаційних, правових, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного та технічного захисту інформації, спрямованих на запобігання кіберінцидентам, виявлення та захист від кібератак, ліквідацію їх наслідків, відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем [16] п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»).

Отже, ці відносини складають сферу відносин, складовими якої є відносини безпосередньо пов'язані з обігом інформації (інформаційна сфера) як у реальному, так і кіберпросторі, а також допоміжні відносини, що безпосередньо не пов'язані з обігом інформації, але існують стосовно неї (кіберкультура, кібермораль, кіберосвіта, кібербезпека та кіберзахист).

Список використаних джерел

1. Перов Д. О. Видова картина інформаційних правовідносин. *Право і суспільство*. 2014. № 3. С. 211–217.
2. Иванов Д. Е. Информационные правоотношения в производстве по делам об административных правонарушениях : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2005. 205 л.
3. Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. К. : Софт Прес, 2005. 369 с.
4. Гевлич А. Державна політика України у сфері захисту персональних даних : міжнародно-правовий. *Право України*. 2006. № 1. С. 9–15.
5. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 08.07.2009 р. № 514/2009. *Офіційний вісник Президента України*. 2009. № 20. Ст. 677.
6. Шпенюк Д. Ю. Інформаційні правовідносини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2012. 191, [2] арк.
7. Тарасенко А. Л. Порядок розгляду і вирішення доменних спорів. *YurHolding.com*. URL : <https://bit.ly/2SZLZ6F>.
8. ICANN. Єдині Правила Розгляду спорів про доменні імена. *Домены*. URL : <https://bit.ly/31fYH8>.
9. Поняття інформаційної сфери. *Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є., Желіховський В. М.* Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції. *Навчальні матеріали онлайн*. URL : <https://bit.ly/2yu4juk>.

10. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
11. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика. К. : Едельвейс, 2014. 497 с.
12. Інформаційна сфера. Інформаційний простір. Властивості, функції та структура. *Студопедія — Ваша шкoлопедія*. URL : <https://bit.ly/2YDdDLL>.
13. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук. К., 2006. 531 с.
14. Цимбалюк В С. Кодифікація інформаційного законодавства України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Х., 2013. 40 с.
15. Макаренко Є. А. Міжнародні інформаційні відносини. Українська дипломатична енциклопедія : у 2-х т. / редкол.: А. В. Губерський та ін. К. : Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.
16. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
17. Копилов В. А. Информационное право. 2-е изд. М. : Юристь, 2002. 512 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
(протокол № 7 від 19 травня 2019 року)*

Надійшла до редакції 19.05.2019

Kizliar, V. B. To the Question of Determination of Maintenance of Concept «Informative Relations»

Today's society is at a new historical phase of development based on information where crucial role played by information technology, and the production and use of information is the main way of activity in all areas of society. Information activities expanded both the scope that existed in society (political, economic, social, scientific, technical, international, etc.) and the areas where appearance is a result of this activity — is the sphere of information technologies and cyber sphere. Information impact on the state, society and the citizen is now more effective than political, economic and even military. Information becomes a real, almost physically palpable force. The category of «information» is one of the most important factors of public relations and is the basis of the origin and functioning of individual groups of these relations — relations information. Sphere of informative relations, for today, not only is one of major spheres of any society but also informative relations became inalienable part of any sphere of vital functions of man. Generalizing the different going of scientists near determination of informative relations, we can draw conclusion, that having regard to a novelty and not investigationalness of these relations exists two diametrically different going near this question. However, to our opinion, the representatives of both approaches assume a error, namely, they do not take into account that unlike other public relations that exist only in the real measuring, informative relations exist both in the real and in virtual space. Informatively-virtual relations are a new type of informative relations as public relations that arise up change and cease in relation to the appeal of information in a cyberspace. It is needed to acknowledge relations that does not touch motion of information directly inalienable part of informatively-virtual relations, however, exactly they form optimal terms for an informative communication as process of transmission and receipt of information. Exactly relations tangentially the cyberbuck of culture, cyberbuck of moral and cyberbuck of education can provide the civilized development of informatively-virtual relations.

Keywords: *informative relations, informative sphere, virtual informative relations.*

